Povezivanje baštinskih stručnjaka i zajednice – kapela sv. Jakoba na Očuri

Tajana Vrhovec Škalamera

Odsjek za konzerviranje i restauriranje umjetnina (OKIRU) Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu od svog je osnutka 1997. godine posvećen očuvanju baštine obrazujući buduće stručnjake u tom području kroz petogodišnji integrirani sveučilišni studij. Koliko je važna stručnost, znanje i profesionalna etika govore ne samo mnogi primjeri vrijedne nacionalne baštine obnovljeni i zaštićeni od daljnjeg propadanja, nego i oni primjeri koji su lošim intervencijama trajno oštećeni ili izgubljeni. U procesu pripreme i realizacije zahvata neprocjenjiva je vrijednost podataka koji se mogu pronaći u arhivima svih vrsta, od neprocjenjive je vrijednosti. Od najšireg povijesnog konteksta do pojedinih specifičnih detalja koji pomažu u praktičnom restauratorskom radu – pretraživanje arhivske građe neizostavno je. S druge strane, dobra praksa nalaže da se nakon svake intervencije na kulturnim dobrima ostavi što preciznija i točnija dokumentacija kako bi poslužila kao polazište i osnova u svim budućim radovima. Kontinuirano i kvalitetno dokumentiranje izvedenih konzervatorskih i restauratorskih zahvata pretvara se u novu arhivsku građu koja će biti dostupna ne samo unutar struke već i istraživačima i znanstvenicima srodnih područja.

Dobar je primjer ovakvog načina rada projekt „SOS za svece“ u koji je uloženo više od deset godina rada na spašavanju preostalog drvenog inventara iz kapele sv. Jakoba na Očuri. Radovi su obuhvaćali istraživanje i interpretiranje povijesnog okruženja, povijesno-umjetničku analizu, ikonografsku identifikaciju prema mogućnostima, prilog rekonstrukciji uređenja i opreme interijera kapele, a kao najkonkretniji rezultat i obuhvatne konzervatorsko-restauratorske radove praćene iscrpnom dokumentacijom. Spašeno je petnaestak skulptura i fragmenata, a iz pojedinačnih elemenata dijelom je rekonstruirana i oltarna arhitektura. Posebno treba istaknuti da je provedena i izrada kopije gotičkog kipa Madone koja je kapelu smjestila na zemljovid najvažnijih marijanskih hodočasničkih puteva u Hrvatskoj. Originalna skulptura čuva se u Muzeju za umjetnost i obrt, a kopiju su u okviru svojih diplomskih radova izradila dvojica diplomanata Odsjeka. Time je stvorena mogućnost prigodne obnove liturgijske funkcije u budućnosti, ako bude želje i potrebe.

Kapela sv. Jakoba na Očuri, izvorno Blažene Djevice Marije, izgrađena je krajem 15. stoljeća u Gorjanima Sutinskim u blizini Radoboja u Hrvatskom Zagorju. Građena je u gotičkom stilu. Nalazi se na izuzetno lijepom mjestu, na uzvisini, na jednom od vrhova Ivančice, srednjovjekovne Očure. Mjesto je slikovito, ali izloženo vremenskim nepogodama. U drugoj polovici 18. stoljeća kapela je barokizirana. Povijesne okolnosti nisu bile blagonaklone i kapela je stradavala u nizu nesretnih događaja, a velika je oštećenja doživjela tijekom Drugog.

Pogled prema svetištu, snimio: Nino Vranić, 1959., MKM-FKB, inv. br. 21806, neg.: I-D-183

Pogled iz zraka na kapelu sv. Jakoba na Očuri s okolnim krajolikom, Arhiv OKIRU

svjetskog rata kada je uništen i devastiran drveni inventar, barokni oltari s brojnim skulpturama od kojih su mnoge nepovratno izgubljene. Povijest nevolja započela je i mnogo ranije. U turskoj provali 1479. godine kapela je pretrpjela stradanje, požar ju je poharao 1867. godine, pokrov nad svetištem i južnom sakristijom srušen je u bombardiranju krajem Drugog svjetskog rata, teško je oštećen i svod svetišta; 1947. godine dodatno se urušio i gotički svod, nepovratno je stradala i gotička freska. U isto vrijeme, radovi poduzeti na sanaciji kapele prouzročili su daljnja teška oštećenja, nepažnjom i nemarom još je dio gotičkog oslika izgubljen. Krajem 20 stoljeća zvonik je bio u vrlo lošem stanju, pa je uz odobrenje tadašnjeg Restauratorskog zavoda Hrvatske izvršeno miniranje iznad prvoga kata. Barokna sakristija koja se nalazila s južne strane kapele uklonjena je 2008. godine. Namjera je bila da se takvom intervencijom naglasi prvotni gotički građevinski slog, pa su na mjestu srušene sakristije rekonstruirane gotičke kontrafore. Unatoč svemu što je ovdje sažeto izneseno, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, gdje je gotička sakralna arhitektura rijetko sačuvana u izvornom stanju, naša kapela još je uvijek jedan je od bolje očuvanih spomenika. Srednjovjekovna kapela na Očuri spominje se u vizitaciji iz 1639. godine, gdje se navodi kao kapela

Stanje 1947. god. MKM-FKB, inv. br. 6477; neg.: III-530

posvećena Bogorodici: *Beatae Virginis in Hochur*. Pavlin, hagiograf i propovjednik Hilarion Gašparoti (Samobor, 1714. — Lepoglava, 6. ožujka 1762.) u svojem opsežnom enciklopedijskom djelu *Cvet sveteh, ali življenje i čini svetcev (1–4)*. posvećenom Blaženoj Djevici Mariji, spominje i svetišta u Mariji Bistrici, Loboru, Veternici i Očuri.. Posvete su popraćene bakrorezima s reprodukcijama Marijinih kipova čašćenih u tim prošteništima. Tu smo pronašli i sliku našega kipa.

Istraživanje arhivske građe dovelo nas je i do fotografija koje je snimio Gjuro Szabo, a na kojima je vidljivo stanje kapele 1912. godine. Szabo, hrvatski konzervator, muzeolog i povjesničar, pionir zaštite, konzervacije i restauracije povijesnih i umjetničkih spomenika, neumornim je djelovanjem i zalaganjem u svojem vremenu promicao novu ideju čuvanja kulturne

Istraživanja i izrada replike skulpture Bogorodica s Djetetom iz kapele sv. Jakoba na Očuri

Izložba u kapeli

baštine. Fotografije koje je snimio u unutrašnjosti kapele pokazale su se iznimno važne za istraživanje i pokušaj rekonstrukcije originalnog stanja dijela inventara. Da je kapela imala problema već i tada pokazuje Szabo u knjizi *Hrvatsko Zagorje*: „Tek je nevolja da je to mjesto veoma izloženo i snijegu i buri i gromovima, pa je razumljivo da su se odavle uklonili veliki sajmovi, a ostaci znatnih građevina uokolo potvrđuju to posvema". Naglašavamo i vrijednost arhivskih fotografija interijera kapele Nine Vranića iz 1959. (MKM-FKB, inv. br.: 21806, neg.: I-D-183) koje su nam bile iznimno korisne.

Radovi su sažeti u listopadu 2022. održavanjem dva događaja: Stručno-znanstvenim skupom „Dani Očure – O kapeli svetog Jakoba iliti Bl. Marie Devicze zvêrhu Hotchure milosche izkazujuche" u Radoboju uz sudjelovanje 20 izlagača s područja arheologije, etnologije, povijesti umjetnosti, sakralne arhitekture, konzervatorsko-restauratorske te zavičajno-muzejske perspektive. Posebno je zanimljiva širina tema o kulturnoj baštini kraja o kojima se govorilo, o prapovijesti i povijesti kraja, arheološkim slojevima Radoboja i Očure, o Lepoglavi i pavlinima, kajkavskoj baroknoj književnosti Hilariona Gasparotija i na kraju o svim poznatim i novim spoznajama o kapeli Sv. Jakoba, o izradi kopije skulpture Majke Božje Očurske i mogućnostima oživljavanja kapele i revitalizaciji tog objekta.

Nakon stručno-znanstvenog skupa u kapeli je postavljena izložba „SOS za svece – Sveci z bregov", na kojoj su predstavljene restaurirane skulpture koje su nekad bile dio bogatog baroknog inventara crkve sv. Jakoba. U sklopu izložbe postavljena

Madona, kopija kipa postavljena u kapeli

je kopija gotičke skulpture Bogorodice s Djetetom iz Očure, i koja će u ovoj kapeli trajno ostati kao simbol početka oživljavanja i očuvanja ovoga sakralnog objekta. Autori koncepcije izložbe, vizualnog identiteta i likovnog postava su red. prof. art. Zvjazdana Jembrih, izv. prof. art. Ana Božičević, dr. sc. Danko Šourek, Sanja Bachrach Krištofić, Tessa Bachrach-Krištofić i Mario Krištofić.

Objavljena je i knjiga pod naslovom *SOS za svece* u kojoj su iscrpno opisani izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi sa svim relevantnim podacima. Urednica knjige je voditeljica projekta Zvjezdana Jembrih, a autori tekstova Ana Božićević i Danko Šourek. Nadalje, Danko Šourek objavio je u *Radovima Instituta za povijest umjetnosti* 2023. iscrpan članak *Barokne skulpture iz kapele sv, Jakoba (Blažene Djevice Marije) na Očuri*.

U istoj je prigodi proslavljen Dan općine. O interesu lokalne zajednice najbolje govori podatak da je izložbu posjetilo više od 500 ljudi u posebno svečanom ozračju. Važna uloga koju u zaštiti i održavanju baštine ima i lokalna zajednica, koja u suradnji sa stručnjacima i nadležnim institucijama treba sve članove, od onih najmlađih pa do najstarijih, – ima odlučujuću ulogu u poticanju brige i skrbi o kulturnoj baštini.

Naslovnica knjige

Projekt je okupio brojne stručnjake iz različitih područja djelovanja. Sudjelovali su znanstvenici, umjetnici i visokoškolski nastavnici, a kako je već spomenuto, Akademija likovnih umjetnosti u Zagrebu uključila je u radove i studente. Ostvareni rezultati predstavljaju dobar primjer potrebne interakcije relevantnih i zainteresiranih ustanova i pojedinaca na ovakvome zadatku koji zahtijeva interdisciplinarni pristup kulturnoj baštini.

U ostvarenju projekta i predstavljanju rezultata sudjelovali su: Odsjek za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu (Zvjezdana Jembrih, voditeljica projekta „SOS za svece", Ana Božićević, mentori, nastavnici i studenti OKIRU), Danko Šourek, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Muzej Radboa u Radoboju, Krapinsko-zagorska županija, Općina Radoboj, Ministarstvo kulture i medija RH, Konzervatorski odjel u Krapini, Muzej seljačkih buna u Gornjoj Stubici). Cjelokupni projekt predstavljen je na Međunarodnom znanstveno-stručnom skupu 10. Dani ICARUS Hrvatska, Mreže i rute kulturne baštine – Arhivi kao mjesta priča i povijesti u ožujku 2025. u Opatiji. ■

SAZNAJTE VIŠE

Radovi su obuhvatili skulpture, slike, objekte i fragmente:

- Nepoznati mladenački svetac (sv. Ivan od Mathe), sred. XVIII. st.
- Nepoznati svetac (bl. Augustin Kažotić), sred. XVIII. st.
- Sv. Elizabeta (Sv. Ana), sred. XVIII. st.
- Nepoznati svetac — redovnik, XVIII. st.
- Sv. Franjo Ksaverski, sred. XVIII. st.
- Sv. Karlo Boromejski, sred. XVIII. st.
- Kartuša 1, sred. XVIII. st.
- Kartuša 2, sred. XVIII. st.
- središnji dio kartuše, sred. XVIII. st.
- fragmenti kartuše, sred. XVIII. st.
- Sv. Ivan Krstitelj,sred. XVIII. st.
- Sv. Ivan evanđelist, sred. XVIII. st.
- Anđeo, sred. XVIII. st.
- Atika oltara s elementima: sedam zraka, osam oblaka, sred. XVIII. st.
- slika s prikazom sv. Antuna Padovanskog, sred. XVIII. st.
- slika s prikazom sv. Josipa, sred. XVIII. st.
- Okvir oltarne slike bočnog oltara sv. Ane ili Majke Božje od Svete Krunice, sred. XVIII. st.
- Gornji dio okvira oltarne slike (?) desnog bočnog oltara sv. Ane ili lijevog bočnog oltara Majke Božje od Svete Krunice,sred. XVIII. st.
- Procesijska Bogorodica, sredina XVIII. st.
- Raspeti Krist iz skupine Raspeće, prva polovina XVIII. st.
- Blažena Djevica Marija iz skupine Raspeće, prva polovina XVIII. st.
- Krunidba Marijina, druga polovina XVII. st.?
- torzo Krista iz reljefa Krunidba Marijina, druga polovina XVII. st.?

U istraživačkim i konzervatorsko-restauratorskim radovima na preostalom drvenom inventaru kapele sv. Jakoba na Očuri sudjelovale su generacije studenata OKIRU Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu pod mentorstvom nastavnika odsjeka. Rezultat višegodišnjeg rada su i diplomski radovi u okviru kojih su osim praktičnog rada s detaljnom i obuhvatnom dokumentacijom provedena i teorijska istraživanja. Popis diplomanata ukazuje na veličinu i vrijednost projekta: Karlo Vučković (2014), Melita Kurtić (2015), Lovro Matijević (2015), Kristina Kravarščan (2016), Barbara Joksimić (2018), Ivan Goldin (2019), Luka Krešimir Stipić (2020) i Marko Rizvić (2022).

Ako tomu dodamo i popis studenata OKIRU, koji su na spašenoj baštini Očure radili tijekom studija opseg projekta još je i veći: Ivana Čupić, Iva Čustović, Dominik Gabelica, Ivan Goldin, Mira Janjić, Barbara Joksimović, Hana Knežević, Petra Kovačević, Kristina Kravarščan, Ana Krstanović, Melita Kurtić, Mia Orešković, Sonja Pavina, Ana Sokač, Luka Krešimir Stipić, Andrea Šafran, Alma Šarić.